

MOKSLO ISTORIJOS IR FILOSOFIJOS TYRINĖJIMAI BALTIJOS EUROPOS STUDIJŲ ŽURNALE

Baltic Journal of European Studies, Vol. 1, No. 1(9), 2011. 412 p.
ISSN 2228-0588

Liepos pradžioje Lietuvoje viešėjęs svečias iš Estijos Peeterio Muurseppo savo kolegoms filosofams Lietuvoje atvežė lauktuvių – pristatė naują „Baltijos Europos studijų žurnalą“ (*Baltic Journal of European Studies*). Viena vertus, tai yra naujas tarptautinis recenzuojamas žurnalas anglų kalba, leidžiamas Talino technologijos universiteto ir skirtas publikuoti tyrimams Europos studijų tema. Kita vertus, šis žurnalas yra tiesioginė kito leidinio – „Europos studijų instituto mokslo darbai“ (*Proceedings of the Institute for European Studies*) tąsa. Pastarasis iki 2010 metų taip pat buvo leidžiamas Talino technologijos universitete, iš viso buvo išleisti aštuoni šio serijinio leidinio numeriai.

Žurnalo pavadinimo, ir ne tik pavadinimo, keitimą lėmė du dalykai. Pirma, leidėjo struktūriniai pokyčiai – išnyko juridinis asmuo, kurio vardas puikavosi senajame žurnalo pavadinime. Pirmasis žurnalo numeris pasirodė 2002 metais, jo leidėjas buvo Audentes universiteto (nuo 2006 metų pakeitusio pavadinimą į Tarptautinį Audentes universitetą) Europos studijų institutas. 2008 metų liepą šis universitetas susijungė su Talino technologijos universitetu, o žurnalo leidybą iš Europos studijų

instituto perėmė naujai įkurta Talino technologijos universiteto Talino ekonomikos ir verslo vadybos mokyklos Tarptautinių santykių katedra. Šie pokyčiai paskatino žurnalo plėtotę – nuo 2009 metų pradžios jis pradėtas leisti dažniau – du kartus per metus. Antra, struktūriniai leidėjo pokyčiai suteikė progą pakeisti žurnalo profilį – atstovauti didesniai Baltijos regionui plačiąja prasme, vystyti, skatinti ir gilinti Baltijos, Skandinavų, Vidurio ir Rytų Europos valstybių mokslinį bendradarbiavimą. Žurnalo redaktorių kolegiją papildė mokslininkai iš Latvijos, Lietuvos, Vokietijos, Baltarusijos, Švedijos.

Galima klausti, kodėl leidinys, skirtas tarptautiniams santykiams, pristatomas filosofiniame žurnale? Priežastis paprasta – pirmasis atsinaujinusio žurnalo numeris skirtas mokslo filosofijai ir istorijai, o tiksliau – 2010 metais spalio 8–9 dienomis Talino technologijos universitete vykusios XXIV tarptautinės Baltijos valstybių mokslo istorijos konferencijos darbams paskelbti. Aukšta akademinė pranešimų kokybė ir pranešėjų geografinė įvairovė suteikė svarių motyvų publikuoti rinktinius konferencijos pranešimus. Žurnalo numerį sudaro penkios dalys. Pirmojoje dalyje surinkti

pačių iškiliausių konferencijos pranešėjų bendros tematikos darbai. Kitos dalys skirtos (2) mokslo filosofijai, (3) mokslų, medicinos ir technologijų istorijai, (4) humanitarinių mokslų ir švietimo istorijai bei (5) supažindinti skaitytojus su svarbesniais įvykiais.

Pirmąją žurnalo dalį simboliškai pradedama ilgametis Baltijos valstybių mokslo istorijos ir filosofijos asociacijos prezidentas Janis Stradins. Jis aprašo asmeninius prisiminimus apie tai, kaip buvo įkurta ši Baltijos valstybių mokslo istorikus ir filosofus vienijanti asociacija. Kitame straipsnyje tas pats Stradins kartu su Anita Draveniece aprašo Europos mokslo ir menų akademijos vaidmenį Europoje ir Latvijoje. Vėliau Juozas Algimantas Krikštopaitis aptaria mokslo istorijos tyrimų raidą Baltijos valstybėse XX amžiuje, sudėtingų politinių ir istorinių įvykių kontekste, o prancūzų mokslo filosofas Claude Debru analizuoja mokslą kaip žmogiškojo normatyvumo – naujų faktų ir idėjų kūrimo pagal tam tikras taisykles – išraišką bei logikos normų vaidmenį jame.

Didžiausia žurnalo dalis skirta istoriniams mokslo tyrimams. Ko gero, vadovaujantis anglų *science* ir *humanities* skirtimi istoriniai tyrinėjimai suskirstyti į mokslo, technologijų ir medicinos tyrimus bei humanitarinių mokslų ir švietimo istorijos tyrimus. Visi istoriniai straipsniai daugiausia yra aprašomieji, viešinantys įdomias ar svarbias žymių Baltijos šalių mokslininkų ar institucijų gyvenimo ir darbo detales, kurias pastaruoju metu pavyko rekonstruoti tiriant archyvus ir dokumentus. Temų spektras itin platus. Carlo Friedricho Gausso ryšiai bei susirašinėjimas su mokslininkais, dirbusiais ar gyvenusiais

Baltijos šalyse (tuo metu carinės Rusijos imperijoje), ypač Tartu universitete, į kurį dirbti buvo kviečiamas net ir pats Gaussas (Karin Reich ir Elena Roussanova). Romano Symonowicziaus, pirmojo Vilniaus universiteto mineralogijos kurso dėstytojo, kelionės po Europą renkant mineralų ir akmenų kolekciją (Algimantas Grigelis ir Leonora Živilė Gelumbauskaitė). XIX amžiaus antroje pusėje Rusijoje vykusių gamtos mokslų ir gydytojų kongresų aprašymas, analizuojantis socialinę demografinę ir geografinę dalyvių kaitą (Marina Loskutova). Entobotanikos žinių – paprastų žmonių medicinos ir botanikos žinių apie augalų savybes – rinkimas Estijoje bei ši darbą dirbę mokslininkai nuo XVIII amžiaus pradžios iki pat šių laikų (Raivo Kalle ir Renata Soukand). Tartu universiteto botanikos sodo vystymasis XIX amžiaus pirmoje pusėje: sodo įkūrimas, augalų rūšių įvairovė, asmenys, botanikos sodui davę augalų ir sėklų (Heldur Sander ir Toivo Meikar). Somatinių gydymų metodų psichiatrijoje taikymas Rygos ligoninėje XX amžiaus ketvirtąjį dešimtmetį (Ieva Libiete). Pamišėlių prieglaudų XIX amžiaus pradžioje sistema dabartinės Latvijos teritorijoje, Rygos pamišėlių prieglaudos karinės apsaugos pokyčiai ir pokyčių priežastys (Vladimirs Kuznecovs). Vaistų reklamų tarpukario Lietuvos farmacininkų žurnaluose turinys ir jo kaita (Agnelė Rudzianskaitė ir Vilma Gudienė). Dviračių atsiradimas dabartinės Estijos ir Latvijos teritorijoje XIX amžiaus pabaigoje ir to meto dviračių klubų kultūros sąsajos su estų tautinio sąmoningumo kilimu (Mikko Kylliainen).

Humanitarinių mokslų istorijai skirti tyrimai aprašo latvių, estų ir lietuvių kalbų

žodynų sudarymo tendencijas nuo XVII iki XIX amžiaus (Andrejs Veisbergs); estų filologo Johannes Aaviko ankstyvąjį gyvenimą ir darbus modernizuojant ir vystant estų kalbą (Helgi Vihma); antikinio meno istoriko Vladimiro Malmbergo, dirbusio Kazanės, Sankt Peterburgo, Tartu ir Maskvos universitetuose, akademinį darbą (Kateryna Gamaliya); Apšvietos idėjų raišką pirmojo Tartu universiteto rektoriaus Georges'o Frederico Parroto ir Thomo Jeffersono darbuose įkuriant Tartu ir Virginijos universitetus (Epi Tohvri; pedagogikos kaip mokslinės disciplinos istorinę raidą (Iveta Kestere ir Iveta Ozola); estų, po Antrojo pasaulinio karo bėgusių nuo sovietų okupacijos, technologinio švietimo padėtį Vokietijoje ir Švedijoje (Vahur Magi).

Istorinių aprašomųjų straipsnių grupėje išsiskiria analitinis Laimos Petrauskienės ir Jadvygos Olechnovicienės darbas, vertintinas kaip nebe tik istorijos, bet kone mokslo sociologijos ar socialinio konstruktyvizmo tyrimas. Autorės pasitelkė lietuvių biologų Tado Ivanausko ir Pranciškaus Baltraus Šivickio pavyzdžius, kad parodytų, jog didesnė mokslininko šlovė nebūtinai reiškia jo svaresnį indėlį į mokslą. Nors Šivickio darbai vertintini kaip padarę svarbesnį indėlį į mokslą, tačiau Ivanauskas dėl asmeninių ir istorinių priežasčių Lietuvos visuomenėje įsitvirtino kaip žymesnis mokslininkas.

Artimiausia filosofui bei „Problemų“ skaitytojui turėtų būti antroji žurnalo dalis, skirta mokslo filosofijos klausimams. Joje karaliauja estai ir estų mokslo filosofija: Reinas Vihalemmas ir jo idėjos figūruoja net trijuose iš septynių mokslo filosofijai skirtų straipsnių. Pats Vihalemmas savo

pranešime siekia apibrėžti praktinę realistinę mokslo filosofiją, analizuoja jos skirtumus nuo pragmatinės mokslo filosofijos, Josepho Rouse'o radikalaus mokslinio natūralizmo, kritinio mokslinio realizmo bei Nicholas Maxwello požiūrio į mokslą. Peteris Muurseppas nagrinėja Vihalemmo idealaus mokslo modelį ir ieško atsakymo, kaip turėtume vertinti žinojimą, teikiama tų mokslo šakų, kurios neatitinka idealaus mokslo modelio. Leo Napinenas toliau analizuoja Vihalemmo idealaus mokslo modelį ir priešina jam personalistinio supratimo (angl. *personalistic understanding*) sąvoką, esą suprasti galima tik asmeniškai, todėl idealus mokslas neteikia paaiškinimų, jo funkcija tėra tam tikros pasaulio dalies įvaldymas.

Naują perspektyvą pateikia Enno Kasako pranešimas. Autorius siūlo pažvelgti į mokslo ir religijos santykį, bet užduodamas kitokį klausimą nei tradicinis: ar mokslas ir religija turėtų draugauti ar pyktis. Kasako teigimu, moksle esama įsitikinimų, kurie savo pobūdžiu ar forma atitinka religinius įsitikinimus, todėl galime kalbėti apie religingumo elementus moksle arba „pilietinį tikėjimą mokslu“. Kitaip tariant, mokslininkai turi savo ritualus ir jie, tikėdami savo metodais, gali būti tokie pat stiprūs kaip katalikai ar kitų religijų atstovai, tikėdami savo Dievą ar dievus. Endla Lohkivi žengia pastaraisiais metais plėtojama socialinių mokslų ir filosofijos tarpdisciplininių tyrimų taku. Autorė aptaria mokslininko karjeros atsisakymo Estijoje priežasčių empirinio tyrimo rezultatus iš normatyvios natūralizuotos mokslo filosofijos perspektyvos, ji tvirtina šios prieigos svarbą siekiant pagerinti mokslinių tyrimų

kokybę. Katrin Velbaum tiria standartinio empirizmo, kaip jį suformulavo Maxwellas, kritiką, esą standartinis empirizmas neatitinka savo paties keliamų reikalavimų, bei šios kritikos pagrįstumui įvertinti pasitelkia Johno Worralo suformuluotą teorijų pasirinkimo taisyklę. Janas Radleris analizuoja norvegų filosofo Arne Naesso ankstyvuosius empirinius semantikos tyrinėjimus, kvestionuoja Naesso empirinės semantikos neutralumą, aptaria pastarojo rezultato pasekmes Naesso gamtosauginei filosofijai.

Storokame, daugiau nei 400 puslapių žurnale spausdinami itin įdomūs tyrimai, teikiantys unikalią galimybę susipažinti, kokios mokslinės problemos šiuo metu domina Baltijos šalių mokslo istorijos ir filosofijos tyrėjus. Deja, lietuvių autorių straipsnių yra tik istorinių tyrimų skyriuje. Be to, mūsų mokslininkai tėra keturių iš 27 straipsnių autoriai. Galėtų būti ir geriau. Juk lietuviai sudaro kone pusę visų Baltijos valstybių gyventojų, o kategoriniu požiūriu – bent trečdalį.

Adolfas Mackonis